

Особливості художнього часу в оповіданні Вікторії Гранецької «Абонентська скринька»

У статті окреслено специфіку художнього часу в оповіданні Вікторії Гранецької «Абонентська скринька». У ній письменниця експериментує з часопростором, де пріоритетне місце займає час, виражений у кількох вимірах та перетинаннях. Важливо й те, що автори розглядають творчість письменниці в розрізі химерно-експериментальної прози другої половини ХХ – початку ХХІ століть, позаяк це літературне явище набуло особливого резонансу, істотно увиразнило українську літературу зазначеного періоду, пройшло значну еволюцію не тільки завдяки національній традиції, а й у зв'язку зі світовими тенденціями розвитку магічного реалізму. Зроблено спробу проаналізувати твір, який став синописом до ненаписаного роману, у ракурсі зіткнення лінійного часу та категорії тривання, що робить рельєфним і концентричним хронотоп Львова, посилює інтригу, психологічну глибину зображення головного персонажа, надає твору неоднозначного звучання. Листи від Злати-теперішньої до Злати-з-майбутнього і навпаки формують внутрішню динаміку сюжету, увиразнюють категорію тривання.

Серед **методів**, використаних у статті, варто виділити культурно-історичний, герменевтичний і метод рецептивної естетики, контекстуальний та описово-аналітичний підходи до вивчення художньої прози.

У літературознавчій науці не так багато розвідок, присвячених творчості Вікторії Гранецької, тому виникає потреба висвітлити своєрідність її творчої манери, проаналізувати етапні твори. **Результатами** дослідження доведено, що аналіз художнього часу в оповіданні «Абонентська скринька» дає поштовх до висвітлення означеної категорії в наступних творах, розкриває присутні ознаки як художнього світу, так і поезики прози письменниці. Як **висновок** можна заважити, що створення авторкою своєрідного хронотопу і художнього часу в оповіданні є наслідком її оригінального творчого мислення.

Ключові слова: химерно-експериментальна проза, магічний реалізм, хронотоп, лінійний час, категорія тривання, горор

Вступ

Химерна проза – важливе явище літературного процесу другої половини ХХ століття, яке пройшло значну еволюцію розвитку:

відбулася зміна жанрово-стильових параметрів, твори набули певних модифікацій, трансформацій, утворилися нові жанрові форми тощо.

Окрім того, химерна проза, як явище літературного процесу означеного періоду, має різні погляди що визначення дефініції поняття. Так, В. Дончик пропонує її означити фольклорно- або умовно-алегоричною літературою, М. Жулинський – умовно-метафоричною, Г. Сивокінь – романом-міфом, а В. Фащенко – химерно-експериментальною прозою (Химерна проза. Витоки. Основні риси).

Саме поняття *химерно-експериментальна проза* є, на наш погляд, найбільш слушним, оскільки окреслює не лише генезу явища у 60-80-і роки, але і його розвиток наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Підтвердженням цьому є книги видавництва «Дім Химер», які є відображенням нового синтетичного вектору химерного прозописьма, про що С. Підпригора у дослідженні «Українська експериментальна проза ХХ – початку ХХІ століть: «неможлива» література», зазначає: «... погляди науковців на проблему експериментального письма дають підстави позиціонувати експериментальну прозу як понаджанрову літературознавчу категорію, що вбирає в себе різноманітні художні практики, текстові стратегії та жанри» (Підпригора, 2018: 338–339). А А. Віннічук у монографічному дослідженні «“Геройство мусить мати нагороду”: Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття» зауважує: «Накопичений мистецтвом слова досвід ніколи не відходить у безвість. На певному етапі літературного поступування стильовий потенціал до певної міри може вичерпуватися, щоб згодом відродитися у новому контексті – вже в модифікованій формі» (Віннічук, 2010: 5).

У зв'язку з цим цілком логічною є спроба вписати прозову творчість Вікторії Гранецької – представниці літературного покоління двотисячних – у дискурс української химерно-експериментальної прози, оскільки романи «Мантра-омана» (2011), «*ПІЛО*™» (2013), «Дім, у котрому заблукав час» (у співавторстві, 2017) є свідченням міксування реального й ірреального, психологізму та містики, альтернативного майбутнього, фентезі, наукової фантастики та горору. Тим паче, що в контексті сучасної химерної прози творчість письменниці розглядає літературознавиця

Н. Кобилко у статті «Сучасна українська химерна проза та жанрові різновиди «темної літератури» (Кобилко, 2021).

Отже, **мета статті** – висвітлення художніх особливостей оповідання Вікторії Гранецької «Абонентська скринька», зокрема хронотопу Львова, де визначальним є час як основна складова увиразнення інтриги у творі.

Методи й методики

Застосування культурно-історичного методу в розвідці дає можливість окреслити діахронний зріз химерно-експериментальної прози в літературному процесі другої половини ХХ – початку ХХІ століття, виокремити фактори, що мали вплив на її еволюцію; герменевтичний метод, контекстуальний та описово-аналітичний підходи до вивчення художньої прози дають змогу розглянути феномен химерної прози та означити особливості художнього часу.

Важливим є також метод рецептивної естетики, який спрямований на розкриття авторських стратегій щодо відкритості фіналу для реципієнта.

Виклад основного матеріалу

Оповідання В. Гранецької «Абонентська скринька», яке стало об'єктом нашого дослідження, було синопсисом до одного з ненаписаних романів, хоча й побачило світ у колективній збірці малої прози «Львів. Кава. Любов» (2015). Отже, започатковує еволюцію авторки як письменниці психологічно-містичного стилю. А те, що В. Гранецька перебуває під впливом химерно-експериментальної прози, не виникає жодних сумнівів ще й з огляду на її читацькі вподобання, зокрема в одному з інтерв'ю вона зізнається: «Магічний реалізм – один із моїх найулюбленіших літературних напрямів, я безліч разів перечитувала “Сто літ самотності” Габрієля Гарсія Маркеса, аж доки не збагнула технологію створення такої прози. І дуже ціную це у творах сучасних українських авторів» (Вікторія Гранецька).

В оповіданні «Абонентська скринька» час є визначальною художньою домінантою. Б. Романцова у статті «До питання часу у модерністському романі першої третини ХХ століття» аналізує три різновиди художнього часу: лінійний, циклічний і категорія тривання (Романцова, 2017). У творі простежуємо перетин двох часів – лінійного та тривання, що значно ускладнює розуміння концепції оповідання. Саме завдяки оригінальності часових аплікацій, введених

у хронотоп Львова, твір набуває особливої привабливості й химерності. Недарма В. Гранецька висловлює думку, що оповідання могло би стати основою для роману: «Я, до слова, теж маю таку «втрачену» історію, про яку довго шкодувала, що віддала її оповіданням до колективної збірки – це «Абонентська скринька». Книга вийшла друком ще 2015 року, а читачі досі пам'ятають про неї і про те оповідання зокрема, бо це просто мусив бути роман. Але тоді я не розгледіла в ньому потенціал» (Вікторія Гранецька).

Означений часопростір можна розглядати з позиції *свій / чужий*, що значною мірою поглиблює індивідуалізацію образу головної героїні та її внутрішнього світу. *Своїм* постає хронотоп на початку твору, коли Злата з усмішкою на обличчі збирається зробити Львів частинкою свого життя так само, як прагнув підкорити Київ Степан Радченко з роману «Місто» В. Підмогильного: «Львів уперше побачила років десять тому, ще маленькою дівчинкою, і якимось так одразу вийшло – закохалася. Напівдитячою, романтичною і невитравною любов'ю прив'язала це місто до себе, а як подорослішала – воно відповіло взаємністю, дозволило їй вступити на журфак одного з місцевих університетів, і вони з містом стали єдиним цілим» (Львів. Кава. Любов, 2015: 74). *Чужим*, коли особисте життя іде шкереберть, коли про усі плани можна забути, а єство повне страждань: «І вона потроху починає ненавидіти Львів – бо це тут сталося. Левкові тут помирати. А їй – жити. Вона не їсть і не спить, доки він догорає свої останні дні, тішить себе думкою – висплюся і поїм нормально згодом, коли чоловік помре; вона вже навіть мріє, аби він швидше помер, бо за які гріхи так мучитися – їм обом... А потім вона буде їсти і спати.

У двадцять один рік Злата стала вдовою. Левко нічого поганого не зробив, він просто помер. Тоді і Львова вона більше не схотіла бачити» (Львів. Кава. Любов, 2015: 84). Такі метаморфози в окресленні хронотопу Львова відбуваються через накладання часових вимірів, пов'язаних із тим, що Злата-теперішня вирішила скористатися допомогою Злати-з-майбутнього задля досягнення егоїстичних цілей, що є не тільки неприйнятним, а й порушує природне протікання часу.

Розглянемо детальніше дефініції лінійного часу і категорії тривання. Основними характеристиками лінійного часу, на думку А. Павельєвої, є «... тривалість, одномірність, безперервність,

незворотність, впорядкованість, послідовність і закономірність процесів, подій, дій героїв і їхніх пригод» (Павельєва, 2012: 135), тобто сюжет і фабула збігаються, а конфлікт твору розв'язується. Філософ А. Бергсон означив концепцію тривання як безпосереднє вільне переживання часу окремим індивідуумом, а кумулятивність – її складником, який сприймається за допомогою пам'яті, де акумульоване минуле, тобто події, продовжують власне існування в межах певного відрізка часу, коли вони мали місце (Бергсон).

Перетином лінійного часу і категорії тривання у творі є абонентська скринька, з якої головна героїня Злата-теперішня надсилає листа. Він є частиною мотиваційної програми з психології та адресований безпосередньо собі, тобто Златі-з-майбутнього, якою вона стане за п'ять років, реалізувавши всі бажання та мрії: «Привіт, Злато! Не дивуйся, коли отримаєш цього листа 14 квітня 2012 року, це частина мотиваційної програми, до участі в якій я зголосилася, щоб зрозуміти, чого хочу від життя. Суть її полягає ось у чому – пишеш листа самій собі і відкриваєш його за п'ять років. Отож, ти – це я, тільки старша й розумніша...

Сьогодні п'ятниця, ніч проти 14 квітня 2007 року. Зараз мені 19 років, я студентка-першокурсниця» (Львів. Кава. Любов, 2015: 78).

Сюжети, де між героями відбувається спілкування крізь виміри часу, непоодинокі у світовому мистецтві. Такими є книги «Не з нашого світу (Переплутані дроти)» (1964) Альфреда Бестера, «Коли Марні була поруч» (1967) Джоан Г. Робінсон, а також американський мелодраматичний фантастичний фільм «Будинок біля озера» (2006), який став римейком південнокорейського художнього фільму «Будиночок біля моря» (2000).

В. Гранецька значно поглиблює психологічний складник (героїня спілкується сама з собою крізь виміри часу), надає твору містичності (не всі листи з майбутнього доходять до Злати-теперішньої, бо білі постаті у каптурах перевіряють, чи не забагато інформації передається в минуле), на твір накладається відбиток горору (головна героїня стає жертвою, а чи вбивцею у фіналі твору).

Лінійний час був би природнім та закономірним, аби Злата-теперішня не забула вкласти в лист свою нинішню світлину. Звідси і починається порушення балансу між теперішнім і майбутнім, оскільки Злата-з-майбутнього встигла написати лист у відповідь. В одному з останніх вона пояснює небезпеку такого спілкування:

«Кожен хто ризикує грати з долею, має такого собі фантома у паралельному просторі і часі. Ми не янголи й не демони, а віддзеркалення ваших учинків. Ми рідко виходимо на зв'язок, та, коли виходимо, спинити нас нікому не до снаги. Ми теж припускаємося помилок. Власне, ми і є ваші помилки. Більшість людей і не здогадується про існування своїх «віддзеркалень», доки не переступають межу між добром і злом. Вітаю, ти її переступила» (Львів. Кава. Любов, 2015: 104). Отже, категорія тривання, локалізована в образі Злати-з-майбутнього, яка у прикінцевому листі напише: «Ти так хотіла оселитися в цьому домі, що тепер я змушена вікувати тут» (Львів. Кава. Любов, 2015: 106), втручається в час лінійний, порушує його плинність, призводить до фатальних наслідків: Левко, за якого виходить Злата заміж, помирає від раку, дівчина доводить себе до стану глибокої депресії, через що один за одним занеджують її батьки і згодом залишають цей світ. Дівчина стає коханкою психолога Романа, який у минулому був її викладачем, руйнує його сім'ю, стає жертвою вбивства, яке чинить її подруга Марійка, а нині дружина Романа.

Однак Злата має шанс на щасливе життя. Категорія тривання не втручається в лінійний час, і все розвивається природним шляхом. Дівчина забуває за абонентську скриньку і відкриває лист лише 14 квітня 2012 року, закінчивши навчання, коли вже працює на львівській телевізії ведучою новин, мешкає з родиною в новенькому котеджі, бо одружилася з Романом, народжує від нього дівчинку Злату. Це так званий паралельний вимір часу, що є лише ілюзією щасливого життя, оскільки баланс між теперішнім і майбутнім порушений, але цього разу її подругою Марійкою, яка задрить щастю Злати-дорослої.

Категорія тривання Марійки втручається в її лінійний час, бо в листі Злати-з-майбутнього Златі-теперішній читаємо: «Як і ти, Марійка пройшла свій шлях внутрішнього божевілля. У неї так само є власна «вона» з майбутнього, котра (як і я тебе, завваж!) чесно намагалася стримати і вберегти від фатального кроку» (Львів. Кава. Любов, 2015: 104). Накладання категорії тривання на лінійний час викликає ілюзію відкритого фіналу. Читач до кінця не розуміє, чи закінчується твір хепі-ендом, бо в останньому листі Злати-теперішньої Злати-з-майбутнього, який є розв'язкою, читаємо: «Попри все я почуваюся трохи самотньо. Душа не на місці. Іноді

здається, що я – підземна річка Полтва, ув'язнена під проспектом Свободи. Кажуть, якщо спуститися до оркестрової ями Оперного театру, можна почути, як хвилі б'ються об бетонний саркофаг» (Львів. Кава. Любов, 2015: 106).

Наукова новизна

Увага до прозової творчості Вікторії Гранецької є спорадичною. Її романістика лише частково перебуває у колі зацікавлень літературознавців, тому виникає потреба більш комплексного аналізу химерної прози авторки, яка завше була читабельною, залишалася цікавою для реципієнта. Наукова новизна розвідки полягає у спробі визначення специфіки художнього часу в оповіданні «Абонентська кринька», яке є знаковим у прозі письменниці, обумовлює початковий етап звернення до феномену часу в її химерному читиві, оскільки згодом будуть написані інші твори, де час набуде ще більш неочікуваних, різноманітних художніх виражень, як зокрема і в романі «Дім, у котрому заблукав час» (у співавторстві з Анастасією Нікуліною і Мариною Однорог).

Висновки

Отже, художньо-експериментальна проза Вікторії Гранецької позначена оригінальністю художнього мислення, закоріненого в традиції магічного реалізму, прикметного нестандартним поєднанням часових форм. В оповіданні «Абонентська скринька» життя головної героїні Злати, яка надсилає собі в майбутнє мотиваційного листа, призводить до перетину лінійного часу і категорії тривання, яка порушує одномірність, безперервність, незворотність, упорядкованість, послідовність і закономірність хронологічного часу, значно поглиблює психологізм оповідання, створює передумови для розгортання містики та горору, формує ту цілісність художнього тексту, який завше приваблює і хвилює читача.

Література

Бергсон, А. Творческая эволюция. <http://surl.li/grcsg>.

Вікторія Гранецька: «Кожна моя книга – шалений експеримент». <http://surl.li/grcsc>.

Віннічук, А. (2010) «Геройство мусить мати нагороду»: Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття. Вінниця: ТОВ «Фірма Планер».

Гурдуз, А. (2014). Комбінаторна міфопоетика роману Вікторії Гранецької «Мантра-омана». *Studia methodologica*, 38, 138–144.

Кобилко, Н. (2021). Сучасна українська химерна проза та жанрові різновиди «темної літератури». *Проблеми гуманітарних наук*. Серія «Філологія», 47, 93–98.

Львів. Кава. Любов: збірка (2015). Укл. і передм. Н. Нікалео. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля».

Павельєва, А. (2012). Концепции, формы и свойства художественного времени в литературном произведении. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Сер.: Літературознавство, 1 (1), 133–148.

Підпригора, С. (2018). *Українська експериментальна проза XX – початку XXI століть: «неможлива» література*. Миколаїв: Іліон.

Романцова, Б. (2017). До питання часу у модерністському романі першої третини XX століття. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*, 195, 74–81.

Химерна проза. Витоки. Основні риси. URL: http://sites.znu.edu.ua/bank/public_files/2009/05/218_1242929897_hymerna_proza.pdf

References

Bergson, A. *Tvorcheskaja jevoliutsija* [Creative evolution]. http://surl.li/grcsg_ (in Russian).

Viktoriia Hranetska: «Kozhna moia knyha – shalenyi eksperyment» ["Each of my books is a crazy experiment"]. <http://surl.li/grcsc/> (in Ukrainian).

Vinnichuk, A. (2010). «*Heroistvo musyt maty nahorodu*»: *Kontseptsiiia istorychnoho mynuloho Ukrainy v romanistytsi druhoi polovyny XX stolittia* ["Heroism must have a reward": The concept of the historical past of Ukraine in the novels of the second half of the 20th century]. Vinnytsia, TOV «Firma Planer» (in Ukrainian).

Hurdyz, A. (2014). *Kombinatorna mifopoetyka romanu Viktorii Hranetskoï «Mantra-omania»* [Combinatorial mythopoetics of Victoria Hranetska's novel "Mantra-delusion"]. *Studia methodologica*, 38, 138–144 (in Ukrainian).

Kobylko, N. (2021). *Suchasna ukrainska khymerna proza ta zhanrovi riznovydy «temnoi literatury»* [Modern Ukrainian whimsical prose and genre varieties of "dark literature"]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriiia «Filolohiia»*, 47, 93–98 (in Ukrainian).

Lviv. Kava. Liubov: zbirka (2015) [Lviv. Coffee. Love: a collection]. Ukl. i peredm. N. Nikaleo. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia» (in Ukrainian).

Pavel'eva, A. (2012). *Kontseptsii, formy', i svojstva xudozhestvennogo vremeni v literaturnom proizvedenii* [Concepts, forms and properties of artistic time in a literary work]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnogo pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody*. Ser.: *Literaturoznavstvo*, 1 (1), 133–148 (in Ukrainian)..

Pidipryhora, C. (2018). *Ukrainska eksperymentalna proza XX – pochatku XXI stolit: «nemozhlyva» literature* [Ukrainian experimental prose of the 20th and early 21st centuries: "impossible" literature]. Mykolaiv: Ilion (in Ukrainian).

Romantsova, B. (2017). Do pytannia chasu u modernistskomu romani pershoi tretyny XX stolittia [To the question of time in the modernist novel of the first third of the 20th century]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. Filolohichni nauky, 195, 74–81 (in Ukrainian).

Kxymerna proza. Vytoky. Osnovni rysy [Quirky prose. Origins Main features]. URL: <http://surl.li/hsyav> (in Ukrainian).

Viktor Krupka, Alla Vinnichuk. Features of the Artistic Time in the Story "PO Box" by Viktoriia Hranetska. The article outlines the specifics of artistic time in the story "PO Box" by Viktoriia Hranetska. In this story, the writer experiments with time-space, and time expressed in several dimensions and intersections takes priority. It is also important that the authors include the writer in the discourse of whimsical-experimental prose of the second half of the 20th and the beginning of the 21st centuries, since this literary phenomenon acquired a special resonance, significantly defined the Ukrainian literature of the specified period, underwent a significant evolution not only thanks to the national tradition, but also in connection with world trends in the development of magical realism. An attempt was made to analyze the story, which became a synopsis for an unwritten novel, from the perspective of the collision of linear time and the category of duration, which makes the chronotope of Lviv as relief and concentric, enhances the intrigue, the psychological depth of the main character image, and gives the story an ambiguous sound. Letters from Zlata-present to Zlata-from-the-future and vice versa form the internal dynamics of the plot, express the category of duration.

Among the methods used in the article, it is worth highlighting the cultural-historical, systemic functional approach, a systemic approach and the method of receptive aesthetics.

In literary studies, there are not many investigations devoted to the work of Viktoriia Hranetska, therefore there is a need to highlight the originality of her creative manner, to analyze her works. The results of the research prove that the analysis of artistic time in the story "PO Box" gives impetus to the coverage of the specified category in subsequent works, reveals the essence features of both the artistic world and the poetics of the writer's prose. As a conclusion, it can be stated that the author's creation of a peculiar chronotope and artistic time in the story is a consequence of the immersion of creative talent in the dimensions of an unreal artistically transformed existence, original and integral.

Key words: whimsical-experimental prose, magical realism, chronotope, linear time, category of duration, horror

---

Крупка Віктор Петрович – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0002-2320-8045>; viktor_krupka@ukr.net

Віннічук Алла Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0003-0359-4169>